

تاریخ تشیع

مدرس دهقان نژاد

خلاصه ۴ جلسه

۱۳۹۸/۱۲/۲۰

۱۳۹۸/۱۲/۲۷

۱۳۹۹/۱/۱۹

۱۳۹۹/۱/۲۶

برخی از منابع عمومی تاریخ تشیع

- ۱- تاریخ یعقوبی اثر احمد بن ابی یعقوب
- ۲- تاریخ الرسول و الملوک (تاریخ طبری) اثر محمد بن جریر طبری
- ۳- اخبار الطوال از ابوحنیفه دینوری
- ۴- البدایه و النهایه اثر ابوالفداء ابن کثیر
- ۵- مروج الذهب و معادن الجواهر از ابوالحسن مسعودی
- ۶- العبر با نام کامل (العبر و دیوان المبتدا و الخبر فی ایام العرب و العجم و البربر و من عاصرهم من ذوی السلطان الاکبر) اثر ابن خلدون
- ۷- تاریخ مختصر الدول از ابوالفرج گریگوریس معروف به ابن عبری
- ۸- الفخری فی الآداب السلطانیه و دول الاسلامیه اثر ابن طباطبا (ابن طقطقا)
- ۹- الکامل فی تاریخ اثر عزالدین بن اثیر

برخی از منابع اختصاصی تاریخ تشیع

- ۱- اعتقادات فرق المسلمین و المشرکین از فخرالدین رازی
- ۲- الملل و النحل از محمد عبدالکریم شهرستانی (قرن ۶ هجری)
- ۳- بیان الادیان از ابوالمعالی محمد حسینی (قرن ۵ هجری)
- ۴- کتاب النقض اثر عبدالجلیل قزوینی رازی (قرن ۶ هجری)
- ۵- فرق الشیعه از حسن بن موسی نوبختی
- ۶- المقالات و الفرق از سعد بن عبدالله اشعری
- ۷- الفرق بین الفرق و بیان فرقه الناجیه منهم
- ۹- مجالس المومنین از قاضی نورالله شوشتری (قرن ۱۱ هجری)
- ۱۱- طبقات اعلام شیعه از آقا بزرگ تهرانی
- ۱۰- کتاب روضات الجنات فی الحوال العلما و السادات از محمد باقر خوانساری (قرن ۱۳ هجری)

شیعه در لغت

در اصل عربی، «شیعه» به معنای گروهی از مردم است، و اسمی است که بر مفرد، تثنيه و جمع، و نیز بر مذکر و مؤنث، به یک شکل اطلاق میگردد.

«شیعه» و «تشیع» در اصطلاح

الف) **به طور عام**، اصطلاح «شیعهٌ علی علیه السلام» به معنای «یاران و دوستان علی علیه السلام و فرزندان او» است

ب) **به طور خاص**: اصطلاح «شیعهٌ علی علیه السلام» به طور خاص، بر پیروان مذهب تشیع در برابر پیروان مذهب تسنن اطلاق می گردد و ایشان کسانی اند که معتقد به امامت منصوص و بلافصل علی علیه السلام و فرزندان او، پس از رسول اکرم صلی الله علیه و آله می باشند

اصطلاحات مترادف با «تشیع»

الف) علوی: «علوی» به معنای «منسوب به علی علیه السلام» است، و در اصل، بیانگر نسب کسانی است که از اولاد علی بن ابی طالب علیه السلام باشند

ب. ترابی: این وصف را که مخالفان شیعه، از باب طعن و سرزنش بر شیعیان اطلاق می کرده اند، در اساس، برگرفته از لقبی بوده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام داده بود

ج. رافضی: اصطلاح «رافضی» جمع آن: روافض و رافضیان از ریشه «رَفَضَ» به معنای ترک کردن گرفته شده است. مخالفان شیعه، این اصطلاح را بر همه فرقه های شیعه و گاهی بر گروه و فرقه خاصی از آنان و گاهی نیز بر کسانی که محبت خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله را ابراز می کردند، اطلاق می نموده اند

گفتنی است که در ادواری از تاریخ اسلام که تعصبات مذهبی شعله ور بود، شیعیان با عنوان رافضیان در ردیف گبران و ترسایان به شمار می آمدند و از طرف حاکمان متعصب به شدت مورد تعقیب و شکنجه و کشتار قرار می گرفتند.

برخی از اصطلاحات «منطقه ای» مترادف با تشیع

الف) مُتَاوَلَه: یکی از مهم ترین نام های شیعه امامیه در جبل عامل منطقه ای در کشور لبنان «متاوله» است

ب. مَشارِقَه: مورّخ مشهور «ابن الأثیر» (۵۵۵۶۳۰ ق) در کتاب الکامل فی التاریخ در گزارش حوادث سال ۴۰۷ هجری حکایت از آن دارد که در «مغرب» (شمال افریقا)، شیعیان را «مشارقه» می نامیده اند، و این نام در انتساب به ابو عبدالله شیعی (متوفای ۲۹۸ هجری) بود که مشرقی الاصل بوده است

نظریات پیرامون پیدایش تشیع

پیدایش تشیع در دوره حیات رسول خدا(ص)

از میان نظریات مختلف درباره پیدایش تشیع نظریه پیدایش تشیع در زمان حیات پیامبر(ص) ویژه متفکران شیعی می‌باشد. از این منظر دعوت به تشیع از همان روزی آغاز شد که حضرت محمد(ص) در همان روز بانگ کلمه «لا اله الا الله» در دره ها و کوه های مکه بر آورد. زیرا وقتی آیه «و انذر عشیرتک الاقربین» نازل شد و پیامبر اکرم (ص) بنی هاشم را گرد آورد و به آنها هشدار داد و دل آنان را از عذاب خدا بیمناک ساخت فرمود «هر کدام از شما مرا یاری دهد او وصی و خلیفه من در میان شما باشد. هیچ یک از حاضران به درخواست آن حضرت جز علی(ع) پاسخ مثبت نداد.

پیدایش تشیع در روز سقیفه

برخی از مورخین و متفکرین، شیعه را گروهی میدانند که پس از رحلت پیامبر، در ماجرای سقیفه و در مخالفت با انتخاب خلیفه اول شکل گرفته است. روایت یعقوبی، مستند تاریخی طرفداران این نظریه است. حال آنکه بروز و آشکار شدن اختلاف یاد شده نمی تواند دلیلی بر خلق یک جریان فکری و اعتقادی بزرگ همچون تشیع در همان لحظه حادثه باشد.

پیدایش تشیع در جریان قتل خلیفه عثمان و بیعت مردم با امام علی(ع)

قائلین به این نظریه نیز، به مبانی اعتقادی شیعه، جایگاه امام علی(ع) در نزد پیامبر(ص) و معرفی وی در یوم غدیر هیچ گونه اشاره و توجهی نکرده و شیعه را در قالب یک جریان و حزب سیاسی تصور کرده که آبشخور پیدایش این تفکر، بعد از قتل عثمان برای کسب قدرت بوده است.

پیدایش تشیع بعد از جنگ جمل

• برخی نظیر ابن ندیم در الفهرست جنگ جمل را آغاز جبهه گیری دو گروه شیعه و سنی می داند.

پیدایش تشیع در ماجرای جنگ نهروان و ظهور خوارج

برخی تشیع را عکس العمل یاران امام علی (ع) و دفاع از وی را در برابر خوارج دانسته اند و واژه شیعه را معادل واژه حزب و در مقابل با حزب خوارج دانسته اند که در جریان نبرد نهروان شکل گرفته است که با توجه به مستندات تاریخی که در فوق اشاره شد این نظریه نیز نمی تواند صحت داشته باشد.

پیدایش تشیع توسط عبدالله بن سبا

آنچه از منابع معتبر تاریخی و کلامی برمی آید، نشان دهنده آن است که در قرن اول هجری، چنین نظریه ای درباب پیدایش مذهب شیعه وجود نداشته و حتی مخالفان تشیع آن را ادعا نکرده اند

درباره عبدالله بن سبا و پیدایش جریان تشیع توسط وی، محققان شیعه و سنی و حتی شرقشناسان غیرمسلمان درباره آن تحقیق کرده و ساختگی بودن این ادعا را اثبات نموده اند.

پیدایش تشیع در حادثه کربلا

صاحبان این تفکر بین پیدایی و تکامل تفکر شیعی و اتفاقات سیاسی ناشی از تفکر شیعی و حادثه کربلا از جمله قیام توابین و پیدایش فرقه های شیعه نظیر کیسانیه خلط کرده و ظهور این جریان های سیاسی را را برابر با پیدایش تشیع دانسته و آن را به حساب کل جریان تشیع گذاشته اند.

پیدایش تشیع توسط ایرانیان

نظریه ایجاد تشیع توسط ایرانیان به طور عمده از سوی کسانی مطرح شده است که معتقدند سیاست انتقام از خلفا و مخالفت با نظام موجود از سوی ایرانیان موجب پیدایش شیعه شده است

اندیشمندان یاد شده بدین علت پیدایش تشیع را به ایرانیان نسبت می دهند که به مباحث اعتقادی و کلامی شیعه نداشته اند
نپرداخته اند و به خاستگاه تاریخی آن توجه

شیعیان اولیه و دوران خلافت خلفای نخستین

دوران حکومت خلفای نخستین، دوره ی تکوین اندیشه های سیاسی و اعتقادی تشیع بوده است و در همین دوره تکوین اندیشه های شیعه سبب تمیز تشیع از تسنن گردید. در این دوران عواملی باعث بسط اندیشه های شیعی گردید که مهمترین آن سخنان و رفتار امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) با خلفا بوده است. پس از ایشان سخنان و رفتار تربیت یافتگان خاص پیامبر (ص) و امام علی (ع) بود که در بسط اندیشه های شیعه نقش قابل ملاحظه ای داشته است.

علاوه بر تاکید امام علی (ع) بر پایمال شدن حقش در مسئله خلافت، در دوران خلفای سه گانه ایشان در کنار مشاوره، برای تصحیح اشتباهات حاکمان اسلامی تلاش میکردند و از سیاست های نادرست خلفا انتقاد میکرد. در کنار امام علی (ع)، حضرت فاطمه (س) نیز در اعتراض به غصب حق امام و برگزیده شدن ابوبکر در جریان سقیفه اعتراضات فراوانی نمود. در کنار امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) گروهی از صحابه پیامبر (ص) نیز در فرصت های پیش آمده و مناسبت های مختلف در دوران خلفای سه گانه از حق امام علی (ع) مبنی بر جانشینی پیامبر دفاع می کردند. مهمترین ایشان سلمان، عمار، ابوذر و مقداد بودند که به دفاع از امام و تبلیغ مذهب تشیع پرداختند

عوامل کلی گسترش تشیع

- (۱) اتخاذ روشهای مناسب و متفاوت در سطح رهبری تشیع
- (۲) مظلومیت اهل بیت علیه السلام و علویان
- (۳) نگرش عدالت خواهانه و ضد ستم در تشیع
- (۴) فداکاری اصحاب و یاران ائمه علیه السلام
- (۵) اتحاد عباسیان و علویان به نام هاشمیان
- (۶) ادبیات شیعه

ورود تشیع به ایران

با ورود اسلام به ایران عملکرد غیر اسلامی برخی حکام، تحقیر مسلمانان غیر عرب و محرومیت آنان از حقوق اجتماعی و گرفتن جزیه از نومسلمانان از یک سو و موضعگیری های عدالتخوانه امام علی(ع) در برخورد با موالی و غیر عرب از سوی دیگر باعث گردید که بسیاری از ایرانیان علاقمند به خاندان رسالت شوند.

سیره امام علی(ع) و فرزندانش در کنار فعالیت یاران وی سبب شده بود که مراکز مهم ایرانیان نومسلمان یا موالی یعنی پادگان های نوبنیاد کوفه و بصره، که بعدها به صورت شهر درآمدند به تشیع گرایش پیدا کنند چنانچه در ایام قیام مختار ۲۰ هزار تن ایرانی که آنان را الحمراء می خوانند فقط در کوفه اقامت داشتند و به قیام مختار پیوستند.

از جمله عوامل مهم گسترش تشیع در ایران، صورت گرفتن قیام های شیعی بر علیه ظلم حاکمان بود که پیوستن ایرانیان بدین قیام ها را به دنبال داشت. از جمله ۱- قیام زید بن علی بن حسین(ع)

۲- قیام یحیی بن زید

۳- قیام عبدالله بن معاویه بن جعفر بن ابی طالب

با تشکر از توجه شما

